

MİLLÎ EĞİTİM DÜŞÜNCESİ

Prof. Dr. Selçuk UYGUN

MİLLÎ EĞİTİM DÜŞÜNCESİ

Yazar

Prof. Dr. Selçuk UYGUN

ISBN: 978-625-382-404-4

E-ISBN: 978-625-382-409-9

DOI: 10.54637/vizetek.9786253824099

Copyright © Vizetek

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Vizetek Yayıncılık Sanayi ve Ticaret Limited Şirketine aittir. Vizetek Yayıncılık'ın izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı, elektronik, mekanik, fotokopi, manyetik, kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz.

Bu kitap, basılı ve elektronik (e-kitap) formatlarında yayımlanmaktadır.

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazar(lar)ına aittir.

Yayın Tasarımcısı / Koordinatörü: Ferit RESULOĞULLARI

Kapak Tasarımı ve Mizanpaj: Ahmet TUNÇDEMİR

Baskı: Ankara | Eylül, 2026

Seyranbağları Mah. İncesu Cad. 10/2 Çankaya/ANKARA

Tel.: (0312) 482 00 11

Web: www.vizetek.com.tr

E-mail: vizetekiayincilik@gmail.com

Yayıncı Sertifika No: 41575

Baskı: Vadi Grafik Tasarım ve Reklamcılık | 47479

ÖN SÖZ

Bu kitapta, millî eğitim düşüncesi ele alınmıştır. Kavramsal olarak irdelenen bu düşünce, belli başlı bazı Türk eğitim düşünürlerinin yaklaşımları ile yeni düşüncelere yelken açması için farklı boyutlarıyla tartışmaya açılmıştır. Millî eğitim düşüncesi, Türkiye’de ilk defa II. Meşrutiyet yıllarında konuşulmaya, tartışılmaya başlanmış ve sonrasında, Cumhuriyetten günümüze eğitim politika ve uygulamalarında vazgeçilmez bir terminoloji olarak yerini almıştır. Buna karşın kavramın tam neye karşılık geldiğine ilişkin tartışmalar hem teorik hem de pratik alanda bitmemiştir. Kavramın ortak kullanımı söz konusu olmakla birlikte özellikle eğitim politika ve uygulamalarındaki farklılıklar, bende millî eğitim kavram ve düşüncesine yönelik bir araştırma merakı doğurdu. Bu merak üzerine bir dizi araştırma çalışmalarında bulundum.

İlk olarak, araştırma bulgularımı “Türkiye’de Eğitimde Millîlik Yönelim ve Yaklaşımları” başlıklı bir kitapta yayımladım. Ardından bazı düşünürlerin görüş, düşünce ve yaklaşımlarını analiz eden monografik nitelikte araştırmalara yöneldim. Bu araştırmalarımın bazıılarını makale, bildiri ve kitap bölümü şeklinde yayımladım. Konu üzerinde çalıştıkça “millî eğitim” kavram ve düşüncesi hakkında zihnim daha da doldu. Bu sırada “Kavramlar Tarihi Çalışmaları” hakkında bir editör kitap projesi içinde olan tarih eğitimcisi arkadaşım benden “Meşrutiyetten Günümüze Millî Eğitim Kavramı” başlıklı bir bölüm yazarlığı teklifi getirdi. Bu bölümü yazmak için yeniden temel kaynaklara yöneldim ve sonuçta Türkiye’de kavramlar tarihi ile ilgili ilk çalışmalardan biri olan bu eserde bölüm yazarı olarak çalışmam yayınlandı.

Tüm bu çalışma ve araştırmalarım sırasında konunun önemini daha çok hissettim ve yaptığım çalışmalarda bir şeylerin hep eksik kaldığı düşüncesine kapıldım. Bundan dolayı, araştırmalarımı gözden geçirip böyle bir kitap yazmak için kolları yeniden sıvadım.

İlk yayımladığım kitapta millî eğitim kavramı, düşüncesi ve politikalarını dönemsel olarak betimlemeye çalışmıştım. Bu çalışmamda millî eğitim adına izlenen düşüncelerin ve politikaların da birbirinden ayrıştığını ve bunun da ciddi bir problem olduğunu fark ettim. Aynı problem, monografik türden yaptığım çalışmalarda da kendini iyice hissettiriyordu. Oysa Türk eğitim

sisteminde “millî eğitim” terminolojisi olarak yerleşmiş bir kavramın anlaşılabilirliğinde bir birliktelik olmalıydı. Bu birlikteliğin olmaması, Türk eğitim sisteminin aşılamayan bazı sorunlarının da sebebi olabilirdi. İşte bundan dolayı, önce kavramı analiz etmekle birlikte, Türk eğitim sisteminde etkili olduğu düşünülen veya iz bırakan ve konuyla doğrudan ilgisi ve çalışmaları bulunan düşünürlerin millî eğitim görüş, düşünce ve yaklaşımlarını ele alan bu kitabı yazmayı düşündüm ve yazdım da. Umarım ki böyle bir eser, daha tanımlanmış bir kavram ve terminoloji üzerinden istikrarlı ve sürekli eğitim politika ve uygulamaları için faydalı olur. Kitap, Türkiye’de millî eğitim düşüncesinin nasıl anlaşıldığı, ne tür politik uygulamalara sebebiyet verdiği, ne olması veya olmaması gerektiği noktasında okuyucularına bir farkındalık kazandıracaktır.

Kitap, bir araştırma eseri olmakla birlikte millî eğitim politika ve uygulamaları için merak edilen bazı sorulara kaynaklık edeceği için önemlidir. Millî eğitim kavramı ve düşüncesinin daha iyi anlaşılması ve geliştirilmesi dileğiyle kitabımın okurlarla buluşması beni ziyadesiyle mutlu edecektir. Eserin yazılmasında beni yüreklendiren eşime ve basımını üstlenen Vizetek Yayıncılık sahibi ve çalışanlarına gönülden teşekkür ederim.

Prof. Dr. Selçuk UYGUN

Eylül - 2026

Özgeçmiş

Prof. Dr. Selçuk UYGUN, 1970 yılında Antalya’da doğdu. Süleyman Demirel Üniversitesi Burdur Eğitim Fakültesi’nden mezun oldu (1993). Bir yıl öğretmenlikten sonra Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi’ne araştırma görevlisi olarak atandı (1995). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü’nde yüksek lisansını (1996), Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitimin Sosyal ve Tarihi Temelleri anabilim dalında doktorasını (2003) tamamladı. 2005 yılında Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde yardımcı doçent, 2010’da doçent, 2015’te Akdeniz Üniversitesi Eğitim Fakültesi’nde profesör oldu. 2019-2024 yılları arasında Süleyman Demirel Üniversitesi’nde çalıştı. 2024 yılından sonra tekrar Akdeniz Üniversitesi’ne döndü ve halen bu üniversitede profesör öğretim üyesi olarak çalışmaya devam etmektedir. “Öğretmen eğitimi”, “Türk eğitim tarihi” ve “eğitimin sosyal ve tarihi temelleri” konularında kitap, makale türünden birçok yayını bulunmaktadır. Bu kitabın dışında bazı kitapları ise şunlardır: *Tanıkların Dilinden Bir Dönem Öğretmen Okulları*; *Türk Eğitim Sistemi Sorunları*; *Türkiye’de Eğitimde Millilik Yönelim ve Yaklaşımları*; *Köy Enstitülü Öğretmenler*; *Ah Şu Okullar Yok mu?*

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
-------------------	----------

I

KAVRAMSAL OLARAK MİLLÎ EĞİTİM DÜŞÜNCESİ

Millî Ya da Ulusal	5
Millet ve Milliyetçilik	7
Terbiye ve Maarif	10
Millî Eğitim Kavramının Tarihi	12
Meşrutiyet Yıllarında Millî Terbiye	13
Millî Mücadele Yıllarında Millî Terbiye	17
Cumhuriyet Döneminde Millî Terbiye/Eğitim.....	20
Millet Anlayışının Dayanağı ve Millî Eğitim Düşüncesi.....	25

II

MİLLÎ EĞİTİM DÜŞÜNÜRLERİ VE YAKLAŞIMLARI

1

Ziya Gökalp'in Millî Eğitim Düşüncesi	31
Eğitim Üzerine Yazıları ve Kavramsal Terminolojisi	32
Eğitime Yönelik Eleştirileri.....	34
Felsefî Yaklaşımı	36
Millî Terbiye.....	38
Kültür ve Medeniyet	38
Kıymet Hükümleri ve İdealler	40
Millet İçin Millî Terbiye	41
Millî Terbiyede Ahenk.....	43
Millî Terbiyenin Kaynağı.....	44
Millî Terbiyenin Vasıtaları	45
Öğretmenin Rolü	46

Millî Eğitim Yaklaşımı.....	47
-----------------------------	----

2

Mustafa Kemal Atatürk'ün Millî Eğitim Düşüncesi.....50

Millî Eğitime Dair Konuşmaları	51
Lâiklik.....	53
Yeni Kültür	55
Cumhuriyet İnsanı.....	55
İşlevsellik ve Millî Eğitim Düşüncesinin Evrimi	56
Öğretmenin Rolü	60
Millî Eğitim Yaklaşımı.....	61

3

Ali Haydar Taner'in Millî Eğitim Düşüncesi62

“Millî Terbiye” Kitabı	63
Fikrî, Hissî ve İradî Gayeler ve Millî Terbiye.....	63
Eski Devrin Mekteplerinde Terbiyenin Gayesi.....	64
Cumhuriyet'in Yeni Mektebi ve Millî Terbiye	69
Ailede Çocuklara Millî Terbiye Vermek.....	70
Mektepte Çocuklara Millî Terbiye Vermek.....	73
Mektepte Millî Terbiyenin Vasıtaları	74
Mektedir Haricindekilere Millî Terbiye Vermek	75
Milliyet, Din, İnsanlık ve Ahlakın Millî Terbiyedeki Yeri.....	78
Millî Eğitim Yaklaşımı.....	79

4

Halil Fikret Kanad'ın Millî Eğitim Düşüncesi81

Milliyet İdeali ve Topyekûn Millî Terbiye Kitabı.....	83
Milliyet İdealine Doğru.....	84
Din İdeali	85
Salt Ahlâk İdeal Olabilir mi?	85
Türklerde Milliyet İdeali.....	86

Topyekûn Millî Terbiye.....	87
Milliyet Nedir?	90
Halkçılık Nedir?.....	91
Ailede Millî Terbiye.....	92
Okullarda Millî Terbiye	93
Sosyal Çevrenin Millî Terbiyedeki Rolü	95
Öğretmenin Rolü	96
Millî Eğitim Yaklaşımı.....	98

5

Hilmi Ziya Ülken’in Millî Eğitim Düşüncesi102

Millet ve Millî Eğitim	105
İnsanî Vatanperverlik.....	107
Vatandaşlık Eğitimi.....	108
Vatandaş Eğitiminde Dinin Rolü	109
Millî ve Medenî Eğitimin Birlikteliği	111
Millî Eğitim Felsefesi	112
Millî Eğitimde Ahlâkî İdeal.....	113
Millî Eğitim Yaklaşımı.....	114

6

Nurettin Topçu’nun Millî Eğitim Düşüncesi.....117

Mevcut Eğitim Sistemine Yönelik Eleştirileri.....	119
Kültürel Yozlaşma	120
Mâzisiz Mektep	123
Taklitçi Mektep	124
“Maarif” , “Mektep” ve “Terbiye”	126
Millî Maarif ve Millî Mektep.....	127
İnsan Mektebi.....	129
Mâzi ile İrtibatı Olan Mektep.....	129
Yabancı Mektep.....	131

Millî Mektep	131
Dersler	132
Talebe / Öğrenci	134
İradenin Eğitimi	134
Öğretmenin Rolü	137
Millî Eğitim Yaklaşımı.....	139
SONUÇ VE GENEL DEĞERLENDİRME	141
KAYNAKLAR.....	147

GİRİŞ

Bu kitabın amacı, Türk eğitim sisteminde kavramsal olarak “millî eğitim” düşüncesini analiz ederek bazı Türk eğitim düşünürlerinin görüş ve yaklaşımlarını betimlemektir. Öncelikle kavramın ne olduğu ya da olmadığı üzerinden yazılı kaynaklara dayalı betimlemeler yapılmıştır.

Kitapta “millî eğitim”, bir kavram ve düşünce olarak ele alınmıştır. Ancak bu kavramı eğitim ideolojisi, eğitim politikası veya eğitim sistemi olarak ele alan çalışmalar da yok değildir. Yani “millî eğitim” şeklinde iki kelimenin birlikte kullanıldığı bu adlandırma, bir eğitim sistemi, politika ve ideolojik bakışı yansıtan tamlama olarak da ele alınıp incelenmiştir.

Örneğin Kaplan (2013), “Millî Eğitim İdeolojisi” başlıklı araştırmasında kavramı, bir ideoloji olarak nitelemiş ve araştırmasını bu şekilde kurgulamıştır. Ona göre bu kavram, Türk eğitim sisteminin siyasal bakış açısını yansıtan bir ideolojidir. 1920’lerden 1990’lara kadar Türk eğitim sistemini despotik, liberal ve eşitlikçi eğitim ideolojileri bağlamında incelemiş ve bazı sonuçlara ulaşmıştır. Örneğin bu sonuçlardan biri, Türk eğitim sistemine 1920’lerde kuruluşundan başlayarak milliyetçi ideoloji yön vermiştir. Bu ideoloji, Türk ulusunu ve Türk devletini yüceltme eğilimi taşımıştır.

Kavram, bu çalışmada sözlük, terim, sosyal ve siyasal kullanımı üzerinden bir düşünce olarak tanımlanmıştır. Bu düşünce tanımlanırken kavramla ilintili diğer kavram ve türevleriyle irtibatı kurularak açıklama yoluna gidilmiştir. Kavram, salt görüş, düşünce ve yaklaşım olarak ele alınmıştır. Ancak bazı düşünürlerin kavram üzerinden yaklaşımları ideolojik, sistemik vb. bir çağrışım olabilir. Bunları ayırt etmeksizin “millî eğitim nedir?” veya “nasıl olmalıdır?” sorularına kavramsal ve düşünce boyutunda cevaplar verilmeye çalışılmıştır. Bu cevaplar, Türk eğitim sisteminde iz bırakmış ya da sisteme görüş, düşünce ve eylemleriyle yön vermiş düşünürlerde aranmıştır. Bu düşünürlerden bazıları doğrudan eğitimci olmakla birlikte, bazıları sosyal bilimlerde otorite olan ve millî eğitim üzerine doyurucu çalışma ve eserleri bulunan kimselerdir. Bazıları da Türk eğitim sistemine yön veren otoritelerdir.

Örneğin Ziya Gökalp, ilk defa II. Meşrutiyet yıllarında “millî terbiye” üzerine yazdığı yazılarla büyük bir otoritedir. Halil Fikret Kanad’ın yazmış olduğu “Milliyet İdeali ve Topyekûn Millî Terbiye” eseri, bu kavramın anlaşılabilirliği için oldukça önemlidir. Konuya ilişkin farklı bakış açılarını

yansıtan düşünürlerin görüş, düşünce ve yaklaşımları oldukça değerlidir. Yine, doğrudan bir eğitimci olmasa da devletin kurucu önderi Mustafa Kemal Atatürk'ün millî eğitime dair görüş, düşünce ve önerileri, istikrarlı ve sürekli millî eğitim politika ve uygulamalarının anlaşılabilirliği için kıymetlidir.

Şüphesiz, millî eğitime dair o kadar çok kimse veya düşünür ve onların görüş ve fikirleri vardır ki, bunların hepsini burada paylaşmak mümkün değildir. Bunların arasında sayısız devlet adamları, politikacılar, sosyal ve siyasal kurumlar, edip ve düşünürler, bilginler, sanatçılar, hatta yabancı uzmanlar vardır. Şüphesiz bunların da düşünceleri önemlidir. Ancak burada, farklı cenahlardan farklı tarihsel süreç içerisinde millî eğitim kavram ve düşüncesinin anlaşılabilirliği için bir seçme yapılmıştır. Bu seçimde Ziya Gökalp, Mustafa Kemal Atatürk, Ali Haydar Taner, Halil Fikret Kanad, Hilmi Ziya Ülken, Nurettin Topçu gibi isimlerin millî eğitime dair görüş, düşünce ve yaklaşımlarının analiz edilerek betimlenmesi ve sonuçta bazı çıkarımlarda bulunulması yeterli görülmüştür.

Çalışmada yazılı kaynaklar kullanılmıştır. Bu kaynaklar arasında birincil olanlar ve konuyla doğrudan ilgili olanlar betimsel olarak analiz edilmiş, bazen doğrudan alıntılara yer verilerek yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Millî eğitim düşüncesi, kavramsal olarak tüm yönleriyle analiz edilirken bu düşünceye kaynaklık eden bazı düşünürlerin eserleri doğrudan inceleme konusu yapılarak eleştirel yorum ve değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bunu yaparken de konu hakkında yapılmış bilimsel çalışmalardan da yararlanılmıştır. Yöntem olarak çalışmanın, millî eğitim düşüncesinin anlaşılabilirliği açısından, oldukça kapsayıcı olduğu söylenebilir.

I

KAVRAMSAL OLARAK MİLLÎ EĞİTİM DÜŞÜNCESİ

Bu bölümde millî eğitim kavramı, düşüncesi ve yaklaşımları betimlenmiştir. Kavramının anlaşılabilirliği için öncelikle bu kavramla ilintili “millî”, “millet”, “milliyet” kavramlarını tanımlama yoluna gidilmiştir. Ayrıca kavramsal terminolojiyi tamamlayan “terbiye”, “maarif” gibi kavramlara da yer verilmiştir. Kavramın tarihsel süreçte değişim ve dönüşümü dikkate alınarak millî eğitim düşüncesi ve yaklaşımları açıklanmıştır.